

DERKOVITS GYULA MŰVÉSZI PÁLYAFUTÁSÁNAK SAJTÓ- VISSZHANGJA 1925–1929

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: TÍMÁR ÁRPÁD

ÍRÁSOK DERKOVITS BÉCSI KIÁLLÍTÁSÁRÓL – 1925

A helyiség maga katakombaszerű, műkiállítások céljára újonnan adaptált pince; a felterített gyékények alól, a falakról nyirkos szag árad. A sarokban régi faragott ládák tetején feledve: egy néger faragvány, kínai maszk, modern egzotikusságra törekvő játékszer. Mintha erre járt bűvészek feledték volna itt őket... Derkovits maga is úgy húzódik meg képei között, mintha ott feledte volna valaki. Előveszed: nem tud ő németül – úgy él némán, idegenül megbúvva és küszködve ebben a nagy német városban, mint valami ideverődött pusztai állat. Csak okos szemei beszélnek mozdulatlan arcában. „Mit akar ezzel a zúrós vonallal ábrázolni?” kérdi tőle a bécsi kritikus. „Menekülést”, tolmácsolják a körülötte álló magyarok. „Hát ezzel a sárgakék fényel, mely kicsap a ló patái közül?” „Félelmet”. „Hát ez a rajz?” „Üldözik a menekülőt.” Hát itt? „Menekülnek.” – Ősállat, ősember félelme, megbúvó szökése, torpanó riadása. Szélvész gyötri a fákat, vulkanikus kitörés duzzasztja fenyegetővé a dombokat: ember, állat rémült, menekül. De ezekben a képekben a menekülés és rémület jelenetei alatt mégsem inog meg a föld. Mindenütt ott érezni roppant barna hátának biztonságát. Ember, állat, nyüzsög, kínlódik rajta: ő nem fordul ki alóluk. Háborús, polgárharcos évek, egy nyilvános szenvedéses proletársors lázadó panasza (Derkovits asztaloslegény volt, s mióta művész, sokkalta többet nyomorog, mint átlag asztaloslegények szoktak) – ez a képek legfelső tudatos rétege: ezt akarják megjeleníteni a gyötrött vonalak, sötétségből zöldesbarnából sárgába, pirosba törekvő, hideg kékbe, hideg zöldbe eltehetetlenedő színek. De az egyéni sors és a társadalmi adottság harca alatt ott nyugszik az örök ősparaszi metafizikum; a paraszt isten, a paraszt minden: a *föld*, és azt mondja: „Én itt vagyok, s amíg itt vagyok, nincs baj – áll a világ.” – S mint formaprincípium is ott van a biztos, teljes gömb alakú barnaság, minden állati és emberi test, minden szín, vonal, háromszög bevilágító éke mögött. Derkovits formái mind az ősgömbből törnek elő s beléje hanyatlanak vissza. Ezt a folyamatot minden egyes képen ki lehet analizálni. Hiába nyújtja meg az állat nyakát, fejét, hiába ráncigálja felfelé a lovak előlábát a művész; a gömb érvényesül az állatok kiszélesített, súlyos tomporában. Fejei mongoltípusú kerek koponyák, melyeknek konok dómjába furcsa hegyességgel ékelődik a kifejezést hordó rész: a szemek és a száj szögletei. Alakjait gyakran rajzolta kuporgón (ezek a

legsikerültebb mozdulatai), mintha oly erősen vonzaná őket a föld, hogy nem bírnak kiegyenesedni. Tömör gúlaként guggolnak a különös apró dombok közt, melyek viszont mint vulkanikus kelevények dagasztják, emelik a földet önnön határain túl. A fák lombja kuszált és szárnyyszerű-tollas, de a korona aránylag csekély a földbe szívódó, mintegy gyökér felé törekvő törzsek duzzadtságához képest. Mintha fái égből földnek nőnének. Majdnem minden kép felülnézéséből komponált: önkéntelenül nagyobb justt adván így a földnek, mint mi, körültekintgetők, felfelé kacsintók rendszeren juttatunk néki. De ez a földre irányultság – mely ennek a tudatos forradalmi léleknek öntudatalatti nyugalomcentruma – mégsem megbékélt, idillikus. Csak azt jelenti, hogy miután évezredek hiába próbálták a földet égre eregetni, mint a sárkányt: ideje lenne az eget lekényszeríteni a földre, mely a miénk, „kiből vétetünk s kibe visszatérünk mindannyian.”

Milyen festő Derkovits, jó festő, tehetséges ember, sokat tud, ügyes, jól komponál-e?... „Ich kann nicht deutsch. Bild muß sagen...”, mondja ő, ha valamit kérdeznek tőle. S képei felelnek is helyette: aktuális problémákat örök értékek biztos alapján átélő, tehát mai és általános érvényességű emberről beszélnek.

Lesznai Anna: Derkovits Gyula kiállítása. (Testvér, 1925. márc. 15. II. évf. 3. sz. 91-92.)

Magyar képzőművészek sikere Bécsben. Mostanában gyors egymásutánban több magyar képzőművésznek volt szép sikere Bécsben. [...]

Derkovits Gyula tehetségének is megérdemelt sikere volt. Tudomásul vették, besorozták azok közé, akiket számon kell tartani, akiknek útját figyelni kell. Derkovits-ról megállapították, hogy monumentalitásra való törekvéseit nemcsak hajlama diktálja, de tehetsége is telíti. Sok embert, nagy, heves és izgalmas mozgásokat, egymásba komplikált, halmozott tájakat tud egymás mellé tenni aránylag kis képeken. Derkovits sokszor nem a teremtő benyomásból, hanem a gondolatból indul ki; szociális szemléletek diktálják egyes képeinek tartalmát. Ezek a szemléletek izgalmasak, mint a kor, amelyben élünk; a képein mozgó, rohanó, üldözött emberek, izgalommal vannak tele és az izgalom levegőjét lehelik. Derkovits ecsete nagy masszákat szeret emelni; hatalmas lovai száguldanak és féktelenséggel vannak teli. Derkovits asztalos volt; még keveset tanult; küzd kifelé az életért, befelé a művészi kibontakozásért. Forró és intenzív akarat feszíti tehetségét. [...]

(Világ, 1925. ápr. 15. - 13.)

A MENTOR KÖNYVKERESKEDÉSBEN RENDEZETT KIÁLLÍTÁS KRITIKÁI 1925

Derkovits Gyula, akinek a Mentor könyvkereskedésben van egy kis kiállítása, igen izmos fiatal tehetség. A kiállításon temperák és grafikai munkák szerepelnek. Egyéni

színezés, biztos kompozíció és a stilizáltságnak szuggesztív egyszerűsége jellemzik képeit. Egyes grafikai munkáin karakteradó erő és kitűnő rajztudás csillog.

K. [Kállay Miklós]: Derkovits Gyula képei. (Nemzeti Ujság, 1925. máj. 3. - 21.)

Grafikai kiállítás. Derkovits Gyula grafikákból és temperákból rendezett kiállítása tegnap nyílt meg a Mentor helyiségében. A fiatal művész az utóbbi két évben készült műveit mutatta be, közöttük több olyant, amelyek jelentős értékei a modern grafikának.

(Világ, 1925. máj. 3. - 19.)

Derkovits Gyula művei. A Mentor könyvkereskedés (Andrássy út 17.) kis kiállítási helyiségében Derkovits Gyula újabb grafikái és temperái láthatók. A művész kétségtelenül izmos tehetség, akinek nem egy alkotásában démonikus erő nyilatkozik. A forma fontosabb neki, mint a szín. Az utóbbi többnyire csak dekoratív kísérője művészi elgondolásainak. Az expresszionisták stílusát Derkovits egyénien értelmezi, ösztöne megmenti a modorosságtól. Még csak tudásának kell fejlődnie, hogy művei teljesen zavartalan élvezetet nyújthassanak.

(Budapesti Hirlap, 1925. máj. 5. - 10.)

Derkovits Gyula kiállítása. A Bécsben élő Derkovits Gyula, kinek néhány év előtt a Belvederében volt első kiállítása, most a Mentor könyvkereskedés helyiségeiben rendezett kisebb tárlatot, hogy újabb fejlődéséről beszámoljon. Derkovits színezéseiben is néhány újragyogású kép mellett sok impresszionisztikus szín-reminiscenciát találunk; annál meglepőbb, szinte élményszerű *vonalaik egészen egyénien megtalált lendülete*, fizikai mozgásban és lelki jellemzésben egyaránt kiváló ereje. Egy sor nagy grafikus lap a kis kiállítás ékessége, melynek szélfűvásos mozgalmassága, komor és szilaj igazsága Derkovits bensőleg átélt művészetéről tesz tanúságot.

(Az Est, 1925. máj. 5. - 11.)

Hat-hét év előtt még asztalosműhelyben dolgozott, ahonnan kilökte a tehetsége és hívatottsága. Tanult, dolgozott, pusztá, sötét odúkban lakott, éhezett, küszködött, fel is tűnt a Nemzeti Szalonban, 22-ben pedig kollektív kiállításával a legtehetségesebb fiatalok sorába került. Külföldre ment, tovább tanult és küzdött, míg aztán a Hagenbund és a Weihburg Galéria kiállításán a külföldi sajtó is nagy elismeréssel írt róla. Legutóbbi termésének egy részét most állította ki a „Mentor” könyvkeres-

kedésben. Rendkívül erős grafikai érzéke van, mely rajztudásával és kemény, nagy foltokban komponáló erejével témáit egységes markolással állítja oda, csak a legszükségesebbet, de azt művészi biztonsággal láttató fehér-fekete lapokra. Mindenütt az embert nézi, fát nyeseő kertésze, favágója, koldusa vagy olvasó nője néhány biztos nagy vonással emberének egész testi és lelki karakterét tudja feljegyezni. Színes temperáiban is a rajz a legjobb, még nem jutott el ugyan a színek teljes értékéig, bár egy-két tájképén és az „Evezők” ragyogó víztükrén nagyon finom valört ad. A sötét, nem is jól értékelő helyen kiállított munkái után jogos kívánsággal várjuk teljesebb és jobban látható megmutatkozását.

(m. j.) [Miklós Jenő]: *Derkovits Gyula kiállítása.* (Magyarország, 1925. máj. 5. - 14.)

Derkovits Gyula kiállítása. Bécsi sikerei után az Andrássy úti Mentor-könyvkereskedés kis kiállító-szobájában mutatja be *Derkovits Gyula* utolsó éveinek eredményeit. Ez a kis szoba Budapesten ma szinte utolsó menedéke a progresszív művészeknek. Grafikákat állított ki legnagyobbbrészt, amelyekben legjobban érvényesül erőteljesen megkomponált vonalainak lenyűgöző ritmusa. Erő, néha megdöbbenő erő jellemzi ezt a fiatal művészt, aki hat év alatt - amióta a fiatal asztalossegédet Kernstok tanítani kezdte - az új magyar festőgárda egyik erőssége lett.

(Pesti Napló, 1925. máj. 5. - 14.)

1922 óta, mikor a Belvederében utolsó kiállítását rendezte, eltűnt előlünk *Derkovits Gyula*. Bécsben élt, dolgozott s két gyűjteményes kiállításon ott volt szép sikere. Most kisebb kollekciónyi rajzát és festményeit a *Mentor* könyvesbolt (VI. Andrássy út 17.) meghitt kis helyiségében mutatja be, amely ebben a megpróbáltatásos időben végső menedéke lett félreutakon kereső fiataljainknak. *Derkovits Gyula* értékes tehetsége mellett a maga útján egyenesen haladó művész is, akit helyes ítélete a kornak bizonyos jelszavainak csábításából szerencsésen megóvott. Művészetét nem szükséges semmi divatos irányznak nevével megjelezni. Művészete egy lelkes és impulzív embernek őszinte beszéde. Munkája megannyi vallomása egy viharos léleknek, amelyben forrnak és kavarnak az indulatok. Kis gyűjteményében a tusrajzok dominálnak. Nagy vehemenciával megörökített mozdulatokat - emberi indulatokat - látunk rajtuk abban a lendületesen vázlatos előadásban, melyet általában az impresszionizmus gyakorlata honosított meg a festés művészetében. „Víz partján”, „Olvasó nő”, „Fürdő nő”, „Favágó” című rajzai egytől egyig megkapó alkotások. Temperával festett képei is ugyanilyen kvalitásúak: hatalmas vonal- és formaerőtől duzzadozó. Igen értékes és vonzó művész *Derkovits*, nagyon megérdemelne felkarolását.

(e. a.) [Elek Artúr]: *Derkovits Gyula újabb munkái.* (Az Ujság, 1925. máj. 5. - 10.)

A Mentor liliputi méretű kiállításán ezúttal egy nagyon figyelemreméltó tehetség mutat be három tucat képet, Derkovits Gyula. Fiatal ember, aki nehéz küzdelmek közt vergődött, míg megszerezte stílusát. A kis gyűjtemény darabjai nem egészen egyforma értékűek, nekünk a magános nagy alakok jobban tetszenek, mint hevesen nekiiramodó kompozíciói, sőt az „Ülő nő”, az „Akt” és például a 29. számú „Leányfej” a többihez képest monumentális erejű és architektonikus nyugalmú. Érzéki szépséget ne keressen az, aki ide belép, ilyesmi kívül áll a festő szándékain, helyette talál becsületes elmerülést, rafináltság és körülményesség nélkül való egyszerű előadást, amelynek alapja a formák erős összevonása, redukálása, itt-ott szinte Giotto értelmében. E redukált formákra igen egyszerű meglátású színek borulnak, lokális színek, amelyek nem díszítő, nem gazdagító elemek itt, csak éppen velejárói a formáknak. Igen egyszerű, de lélekből jött beszéd a Derkovitsé s ez a lelkeség a maga együgyűségében megvan némely fejének tekintetében is. A színes temperákon kívül rajzok is láthatók itt, köztük jóleső igénytelenségével kötött le minket egy kertésznoé alakja.

(L. K.) [Lyka Károly]: *Derkovits Gyula képei.* (Esti Kurir, 1925. máj. 8. - 10.)

A „Belvedere” művészeti szalon megszűnésekor kétszer is foglalkoztunk ezen a helyen azzal a szomorú helyzettel, amely a legújabb művészeti törekvések mintegy harminc lelkes tagját szerteszórta: egy részük idegenben vándorolt, másik rész itthon tengeti tovább életét. Azok közé, akik idegenbe voltak kénytelenek vonulni, tartozik *Derkovits* Gyula is, aki most Bécsből jött haza és az Andrássy úti *Mentor*-könyvkereskedésben állítja ki legújabb műveit. Derkovits ennek a fiatal művészgárdának egyik leggyakrabban szereplő és legérdekesebb tagja volt, s különös erejét, művészi súlyát több ízben kiemeltük. Derkovits, aki fiatalságát egy vidéki városban töltötte, egészen 1918-ig mint *asztalos* kereste kenyerét, amikor megismerkedett Kernstok Károllyal, a külföldön élő jeles magyar művésszel, aki tanítványául fogadta. Ettől kezdve meglepően fejlődik tehetsége, és 1922-ben már önálló kiállítást rendezett a Belvederében. Azóta számos nagysikerű kiállítást rendezett külföldön. Most bemutatott művei az utolsó két év munkájának eredménye. Derkovits ezúttal csupa grafikát és tempera-képet állít ki - összesen harminc és egynéhányat. Művészete tulajdonképpen a legújabb törekvések egyik irányához sem tartozik, s talán az expresszionista stílushoz áll legközelebb, mert nemcsak stílustörekvésében, hanem témaválasztásában ennek az iránynak a hangsúlyát érezzük. A cselekvés, az aktivitás kihangsúlyozása adja meg művészetének jellemző karakterét. Munkássorban eltöltött fiatalságának emlékei, élményei erősen irányítják fölfogását, és ezt számos képe és grafikája elárulja. Ezek azonban ma egy kitisztult realitássá vagy szándékos képzeletké formálódtak ki nagyon intelligens egyéniségének átszűrődésén. „Üldözöttek”, „Lázadók”, „Nyomor”, „Menekülők” című képei és grafikai lapjai minden magyarázatnál tömörebben adják Derkovits művészi és embertársadalmi fölfogását. Témáinak egyéni és zárt formákba való komponáltsága a léleknek, izzó gondolatoknak szinte kirobbanó lendületével bontakozik ki nála. Ám a csendesebb, lírikusabb

hangok is csupa életteliességgel zengik a fiatal művész nemes művészetét. Most, hogy így mutatóban láthatjuk ismét műveit, érezzük, hogy Derkovits eltávozásával a jövő nemzedék egyik legértékesebb tagja veszett el számunkra – reméljük rövid időre!

i. e. [Iván Ede]: Derkovits Gyula. (Népszava, 1925. máj. 10. – 11.)

Három évvel ezelőtt rendezte első kiállítását a Belvederében. Azóta Bécsben szerepelt, kétszer is és nagy sikerrel. Most az utolsó két év terméséből mutatott be temperákat és grafikákat a Mentor könyvkereskedésben.

Derkovits Gyula a legértékesebb és legmélyebb kvalitású magyar művészek egyike. Nem a kísérletezők fajtájából való s az epigonokkal sem vállal közösséget. Amit alkot, az befejezett egész, hozzátenni vagy elvenni egy vonást, egy foltot sem lehet. Mélységes komolysággal és hittel alakítja monumentális témáit, őszinteségének szuggesztív ereje van. Témái, figurái, rajzai ugyanegy lélekből születtek és egymást magyarázzák. Nincsen kiemelkedően jó alkotása és nincsen láthatóan gyengébb képe; mindaz, ami ecsetje, tolla alól kikerül, organikus egységgé alakul. A legigazibb művészetet jellemző tulajdonság az, ami nála is megfigyelhető: nincs a többi kép rovására elhatalmasodott főműve, valamennyi egyforma értékű és valamennyi alkotójára mutat vissza. Derkovits elkötelezetten festői látású művész, aki vonalaiban is folthatásra törekszik, grafikájában is festményeket ad. A három évvel ezelőtt rendezett kiállítása óta színei is egyénivé fejlődtek, elhagyta a zöld harmóniát, tompa és mély tónusú színfelületek jellemzik temperáit.

Genthon István: Derkovits Gyula kiállítása. (Magyar Írás, 1925. jún. V. évf. 6. sz. 87.)

AZ ERNST MÚZEUM CSOPORTKIÁLLÍTÁSA – 1927

[...] a szezonnyitó kiállítás [...] öt fiatal festőt és egy szobrászt állít egy csoportba. Valamennyien az impresszionizmus után következő művészi kornak gyermekei. Azok közé tartoznak, akik mindenütt a világon új utakat keresnek, új kifejezési eszközökön törnek a fejüket az ecset és a festék számára, mert érzik, hogy leváltak annak a nemzedéknek testéről, amelyet impresszionisták néven ismer a világ. Ezeknek a művészeknek nyugtalansága, izgalma, kapkodása, sőt nem egyszer erőszakossága természetes mozzanatok és mindaddig fog tartani, amíg meg nem jelenik az a zseniális Mester, aki mindazt ki tudja fejezni, amit a többiek csak éreznek, s aki klasszikus lesz a láznak, amely ma a világ fiatal művésznemzedékét emészti. [...]

Derkovits Gyula furcsa, komoly, magába zárkózott művészetét két terem képviseli. Komolyan gondolkodó, erősen érző művész, színeit fojtott szenvedély fűti, a nyughatatlan temperamentum teszi lázassá. Komor fantázia, de színei csodálatosan tudnak ragyogni a 67., 68., 70. számú képeken. [...]

(-ny.) [Kemény Simon]: Szezonnyitás az Ernst-múzeumban. (Az Est, 1927. szept. 11. – 8.)

Az *Ernst-múzeum kapunyitása*. A képzőművészet újnak nevezett irányjaiban nem először találkozunk azzal az öt festőművésszel, akiknek az Ernst-múzeum első kiállítása alkalmával megnyitotta termeit. Az új művészeti irányok kritikájában mindenesetre megállhat az a felfogás is, hogy az új irányok egyike-másika ezért vagy azért hibás, de tarthatatlan az az állítás, hogy ezeknek nem szabad nyilvánosságot adni. A művészet szabadsága egyenesen megköveteli a nyilvános demonstrálást, s az új művészet vagy önmagában hordja a propaganda-erejét, amikor jogosan arat diadalt, vagy közöny fogadja, mikor önmagában bukik el. Mikor az Ernst-múzeum öt valóban forradalmi úton haladó festőművészt mutat be, s alkotásaikhoz önvallomásukat is közreadja, kézenfekvő a feltételezés, hogy bizonyos mértékben mégis azonosítja magát ezekkel a művészi felfogásokkal, de ezt nyugodtan vállalhatja, mert ez az örök fejlődésű művészet igaz szolgálatát jelenti. [...] Derkovits Gyula a mozgásban jelentkező torz idomokat érdekes szintézis útján komponálja össze egységes hatású képpé. A szín nem fontos nála, csak ott dominál, ahol a szín fogalmat akar kifejezni (73. sz. képen a lila színű holttest). [...]

(b. m.) [Boross Mihály]: *Öt festő és egy szobrásznő*. (Esti Kurir, 1927. szept. 11. - 11.)

Valóban hat művész, a fiatal generációnak hat értékes tagja nyitja meg az Ernst Múzeum képzőművészeti szezonját, és joggal tarthatnak számot a festőnél és szobrásznál többet jelentő művész címre, mert mind a hatan mély és áhítatos komolysággal a művészet legmagasabb útjait keresik és legmélyebb problémáit. Nem a szokványok útját járják, hanem az igazi forrást akarják megtalálni és a maguk képét ebben a forrásban. Lázások, vehemensek és fiatalok. Nem gyerekemberek, nem újoncai a művészetnek és mégis fiatalok, mert a fejlődés és kialakulás útján törtenek. Akármilyen különbségek választják el őket egymástól, a szándék és a cél közös.

Ott van *Derkovits Gyula*, aki még az analízis és szintézis problémáinál tart. Még teljesen elszabadultan minden múltbéli emléktől, a természetén túl vagy a természet ellen a vonalban és színben megoldott sík uralmáról zeng néhány izmos kézzel megfogott nagy kompozíció, mint például az „Utca” című, vagy a „Vigadás”, a „Vendéglő kertje” és a „Gyászdal”. [...]

(bl.) [Bálint Lajos]: *Hat művész az Ernst Múzeumban*. (Magyar Hirlap, 1927. szept. 11. - 6.)

Az a művészgeneráció, amelynek öt tagja holnap mutatja be legújabb eredményeit az Ernst Múzeumban, csak relatíve fiatal, fiatalabb, mint az előttük járó generáció, amelytől élesen elválasztja őket a naturalizmussal és az impresszionizmussal való végleges szakítás, de az új törekvések képviselői régen kinőttek már a „fiatalok” szó vállveregető értelmé alól. [...]

Derkovits Gyula 40 festménye és rajza évek óta először ad teljes és egységes képet

ennek a nagytehetségű művésznek új fejlődéséről. Gazdag anyaga újabb bizonyítéka annak, hogy Derkovits az új magyar művészgeneráció egyik legkiválóbb értéke. Izzó drámaiság lüktet valamennyi kompozíciójában, ez a drámaiság legújabb képein erős romantikus elemekkel keveredik. Újabban mintha az elvont kompozíciók felé vonzódnék s különös kivágású képeken próbálja kissé szimbolizálva festeni az Életet, az Otthon-t. Nem ezek a legsikerültebb képei. Nekünk két kettős önarcképe s a „Vendéglő kertje” tetszett nagyon. [...]

(*m-i.*) [Mihályfi Ernő]: *Öt modern festő az Ernst Múzeum szezonnyitó kiállításán.* (Magyarország, 1927. szept. 11. - 10.)

A fiatalabb nemzedék négy festőművésze találkozik az Ernst Múzeum első őszi kiállításán. Egyéni törekvéseiken, erejükön és eredményeiken fölül az az egymástól független, de mégis közös szándék vezeti őket, hogy nemcsak festői mesterkedést, bármiféle rendszerbe szorított látást vagy önkényesen felállított elméleteke akarnak mintegy bizonyítani, hanem elsősorban azt a belső érzést igyekeznek színnel-vonallal elének állítani, amely őket, a festőket, nemcsak a téma megválasztásában, hanem munkájuk alkotása közben is vezette. [...] Derkovits Gyulát témaválasztásában épp úgy, mint jelenetei megfestésében az a rendkívüli jellemző erő mutatja meg legjobban, amely egy-egy mozdulatban, helyzetben a lefestett alakok egyéniségét is villanásszerű biztonsággal tárja elének. „Lovas”-a, „Menekülés”-e, „Halottsiratás”-a, „Vigadás”-a és különösen „Vendéglőkert”-je a tárlat főbb képei. Tisztára festői formákkal jeleníti meg újszerűen kiválasztott és meglátott témáit, de megfestésükben annyi az erő, az érzésszerű mondanivaló, hogy ez adja hétköznapi monumentalitásukat, Rajzai teljes műhelytanulmányok. [...]

(*m. j.*) [Miklós Jenő]: *Csoportkiállítás.* (Magyarország, 1927. szept. 11. - 20.)

Négy festőművész, egy grafikus és egy szobrászművész. [...] aki ezen a kiállításon kisebb-nagyobb kollektívával a közönség elé lép, már nem egészen ismeretlen nevű. Szerepeltek nagyobb kiállításokon, volt gyűjteményes kiállításuk. Elismerés, siker is kísérte bemutatkozásukat. Ez a gyűjteményük azonban jelentős átalakulást, fejlődést jelent, különösen annak a három művésznek a pályáján, akik a fiatalok közül már beérkezettebbeknek tekinthetők, mint *Derkovits Gyula*, *Molnár C. Pál* és *Wallehsausen Zsigmond*.

A három közül kétségteljesen *Derkovits Gyula* a legerősebb és ezt a gyűjteményét főképpen az egyéniség súlya, robusztus ereje jellemzi. Derkovits már témaválasztásában is eredeti és jelentős, akár valami festői probléma megoldásának nehézsége izgatja, akár valami mélygondolat vagy érzés kifejezése fogja meg a fantáziáját. Rendesen nem is elégszik meg külön-külön az egyikkel. Azokon a képein, amelyek szinte misztikus mélységgel fejezik ki a lét és nem lét legnagyobb rejtelméhez való viszonyunkat,

mindig meglep a témái kifejezéshez hangolt festői vagy rajzprobléma megoldásának bravúrja is. Vannak képei, amelyekben szinte vizionárius izzás fog meg, de nincs egyetlen képe sem, amelynek ne volna komoly mondanivalója. Megbámulhatjuk „Rohanó lovait”, amelyek szinte a végtelensége akarják ragadni a szekeret. Középkori tömeg-egzaltációk ereje lángol a „Halottsiratás” nagyszerűen megkomponált barna aktsoportjában, amely ideges vibrációval veszi körül a halott mozdulatlan, sötét alakját. Egyik legsikerültebb kompozíció a „Vigadás” hatalmas vászna. És mint bravúros kompozíció a kolorisztikus tanulmány, egyképp rendkívül érdekes „Az utca”. [...]

Kállay Miklós: Az Ernst-Múzeum megnyitó kiállítása. (Nemzeti Ujság, 1927. szept. 11. - 11-12.)

Jó hagyománya a Nagymező utcai kiállító-teremnek, hogy a szezon megnyitását a fiatalok rendelkezésére bocsátja a terem falait. Most hatan vonulnak itt fel, nem a névtelen kezdők, hanem a már beérkezett s többször elismert új generációból. [...]

A legnagyobb kollekcióval Derkovits Gyula szerepel. Erős és kemény kezű ember, aki még az előbbi állomáson s nem mindig egyéni úton keresi az absztrakciók s a szintézis útjait. „Quartett”-jének ornamentális hatása, „Anyá gyermekkel” című képe s az „Utca” erős mozgalmassága mellett a „Vigadás” s a „Gyászdal” adnak komoly művészi effektusokat. [...]

Gy. T.: Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. (8 Órai Ujság, 1927. szept. 11. - 2.)

Régi jó mondás az, hogy senki se akar közönséges ember lenni, fokozottan illik ez a művészekre, ahol mindenki a maga egyéniségét akarja érvényre juttatni. Ez az érvényesülési vágy csodálatosan gazdag változatokban tárja elénk a művészek lelkivilágát, az őszinteségtől a legszélsőségesebb affektációkig. A legújabb irányok, melyekbe a legújabb divathóbortok is belejátszanak, majdnem a különtség határáig viszik az új és újabb művészeket. Ilyen fiatalokat látunk most is az Ernst-múzeumban. Tehetséges fiatalokat, akik a kincskeresők keserves vajúdásait élik át, hogy feltalálják legnagyobb kincsüket: önmagukat. A legértékesebb szereplő ezúttal *Molnár C. Pál*, [...] Tartalmasság dolgában hozzá legközelebb *Derkovits Gyula* áll, bár technikailag éles ellentéte. Ez inkább a szilaj víziók embere. Szertelen és vad is néha. Színei épp ily önkényesek. Fest feketészlila aktot, melyet kávébarna arcok „siratnak” („Halottsiratás”), de ugyanekkor ilyen lila és piros húsokkal festi meg a „Vigadás”-t, mely különben igen mulatságos, a holland groteskségekhez közel álló vászon. „Utca” c. vásznán a rálátásos kavargás, önarcképén a földrengésszerűen összedobált bútor, „Quartett” c. képén a kottákkal kavargó hegedűsök - mind a nagy ambíció élénk, szinte vulkanikus kitörései. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]: Fiatalok az Ernst-múzeumban. (Pesti Hírlap, 1927. szept. 11. - 9.)

Posztimpreszionisták. De talán mindennél fontosabb, hogy fiatalok és tehetségesek. A hivatottságot igazoló erőpróbán már túlvannak, ám a végleges eredmények csúcsa még - hála istennek - előttük kéklük, a holnap reménységében. Az mit sem tesz, hogy mind más úton indulnak feléje. Sőt éppen ez a megnyugtató. Mert a módok és eszközök különbözősége, egyéniségük egyre markánsabb kifejléséről tanúskodik. Akármerről indulnak is, bizonyos, hogy el fogják érni a kitűzött vagy keresett célt, hiszen mondottuk: fiatalok és tehetségesek. [...]

Derkovits Gyula csupa komoran csillogó erő és merészen előretörő bátorság. Önarcépe, két nagyobb kompozíciója, „Országút”-ja és „Vendéglőkert”-je még szigorú önkritikával megválogatott kollekciójából is magasan kiemelkedik, kiforrott, nemes értékeivel. *Gouche*-festményei és tusrajzai ugyancsak a legkomolyabb elmélyülésről tanúskodnak. Ragyogó mesterségbeli tudás érvényesül ennek a kivételes tehetségű művésznek különösen „rálátásos” képein, párosulva a par excellence festői szemlélet és kifejezés ritka kvalitásaival. [...]

K. A. [Kárpáti Aurél]: Fiatalok az Ernst-Múzeumban. (Pesti Napló, 1927. szept. 11. - 10.)

Nagyszámú közönség jelenlétében, gróf Klebelsberg közoktatásügyi miniszter nevében Rónay Zoltán miniszteri tanácsos, a főváros részéről Liber Endre tanácsos nyitották meg az Ernst-múzeum első tárlatát. Legnagyobb sikere *Wallehausen* Zsigmond és *Derkovits* Gyula kollekciójának van; [...] *Derkovits* eredeti, robusztus erejű művészegyeniség, akit nemsokára az elsők között emlegetnek; „Rohanó lovak”, „Halottsirató”, „Vigadás” kivételes talentumtiszteletet parancsoló alkotásai. [...]

(m.): Fiatal művészek kiállításának vasárnapi megnyitása az Ernst-múzeumban. (A Reggel, 1927. szept. 12. - 10.)

Az Ernst Múzeum kiállítása. Fiatalok kiállításával kezdi idei művészi szezonját az Ernst Múzeum. Hat immár ismert nevű művész hozta el munkásságának legjavát a szezonnyitóra. A kiállítók közül kétségtelenül legjelentősebbként emelkedik ki *Derkovits* Gyula és *Cselényi Wallehausen* Zsigmond. Hatalmas drámai erő nyilatkozik meg a lassú, de egyenletes fejlődésű *Derkovits* minden egyes vásznán. Ez a drámaiság azonban nem külső témájának a megválasztásában nyilvánul: a képek belső tartalma, színeinek, formáinak összehangolása az, ami izgató feszültséget okoz, s a szemlélőt is nagy színjátékok izgalmával fűti fel. Minden mondanivaló elsősorban festői ezeken a hol sötét komorsággal, hol tüzes villogással élénk kerülő képeken. Nem a külső téma, hanem a művész világnézete az, ami foglalkoztat. Nagy zokogások, föllendülő tüzes lelkesedések váltakoznak a képeken, amelyek közül egyik-másik abszolút értékű monumentális alkotás, s igen nagy reményeket támaszt e nem mindennapi művész jövő fejlődése iránt. Legjelentősebb képei „Kapások”

című remekül térbe komponált temperája, „Kvartett” és Országúton” című kis vászna, „Menekülés” és „Vigadás” című hatalmas arányú nagy munkája, továbbá két érdekes és finom hangulatú kisebb munkája, az „Ősz” és a „Sashegy”. [...]

(Uj Nemzedék, 1927. szept. 13. - 8.)

Hat érdekes és értékes művész gyűjteményes anyagával indul ez idei szezonmegnyitója az Ernst-múzeumnak. A hat művész a hihetetlenül fölszaporodott művész-sokaságunk hat nagyon komoly reprezentánsa. Művészi ösztönösségük nagyjában a ma művészetének lényegéhez tapad, de tudatos egyéniségük is ebben éli ki magát. Túlhan azon a zűrzavaros és konok elvragaszkodáson, amely a mai irányok szigorú tételességét jelentette, mind a hatan - ha más-más úton is - egészen a maguk egyéni meggyőződésével keresik igazi művészi énjüket. Mind a hatan rövid hitvallást tesznek művészetük lényegéről a katalógusban megjelent soraikban. [...]

Derkovits Gyula talán a legmonumentálisabb erejű egyéniség közülök. Ő valóban a mai élet és társadalom jelenségeit festi, s „tudomásul veszi az aktualitásokat”. Megkapó az a művészi szemlélődése, amellyel az élet, az emberi társadalom mélyére tekint, ahol nem a szépségek, a mámorok finnyás virágai illatoznak, hanem a röghöz tapadó bánat, a furcsa rémületek, a jajongó gyászsírárok, a kültelki utcák életjelenségei terpszkednek. Mindez valami száguldó iramú elevenségbe, meglepő életaktivitásba sűrűsödik nála. Néha szinte a torzulásig fölfokozódik nála ez az erő a kifejezésben, mintha Dosztojevszkij tolla sugallaná mondanivalóit. Ha ellágyul is, sohasem érzelmes, inkább gyászosan elkomorult. Hatalmas utat tett meg néhány év előtti tétovázásától. Ma egyik legeredetibb egyénisége művészetünknek. [...]

i. e. [Iván Ede]: Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. (Népszava, 1927. szept. 14. - 7.)

[...] Az Ernst Múzeum évadnyitó kiállításán a fiatal nemzedék még forrongásban lévő, friss terméséből mutat be igen érdekes gyűjteményt. A múzeum falait komoly ígéretek borítják, olyan próbálkozások, melyek a most érlelődő művészeti törekvések javából valók. *Molnár C. Pál, Derkovits Gyula, Simon György János* az ifjú generációnak számottevő tagjai, vérbeli művészek, akik nem divathóbortnak hódolnak, mikor a kifejezés új útjait keresik, hanem benső meggyőződéseik számára nyitogatnak friss szemhatárokat. Munkáikban még sok a kereső bizonytalanság, még nem nyújtanak kész eredményeket, de a lázas erőlködés közben, mely által látomásaikat érlelgetik, máris eljutnak a lelket éreztető művészi élményekig. Az ilyen nagy, verejtékes küszködés közben természetesen el-elcsúszik még az alkotó kéz, a célon túlugró nekilendülések elég gyakran ragadják túlzásokba csak a munka bevégzése után föleszmélő művészt, az igazi, leszűrt eredmény akkor alakul majd ki, mikor az ilyen nyers, fiatal erő megtalálja az önmérséklés aranyabláját. [...]

Derkovits Gyula elmélyedő, érdekes művész. Festményein a gondolati elem uralkodik. Egelőre ez még erősebb hatást gyakorol reánk, mint a festői megoldás, itt még úgy érezzük, mintha ecsetje nem érné utol képzeletét. Túlfűtött, komor képzelőerő sűrűsödik e vászakra. Rejtelmes emberi lélekzugok tárulnak föl a furcsa színek és izgató vonalak révén. Egynémelyik képén azonban már kezd harmóniába összecsengeni a gondolati és festői elem. („Quartett”, „Országúton”, „Menekülés”). Ezek a képek érdekes, sokat ígérő művészi út állomásai. [...]

Mariay Ödön: Ernst Múzeum. (Napkelet, 1927. okt. 1. V. évf. 8. sz. 745.)

Ki mondja meg, miért kell élni, miért szenvedni és hányódni, ostoroztatni és üldöztetni, vérezni a kenyérért, szomjúhozni az elérhetetlen pihenést, fetrengeni fojtogató öklök szorítása alatt, és lázongva ölelni a keresztet? Nehéz az Isten zenéjét kihallani a káosz csatazajából... Bongó gordonkaakkordként hullámozza át a kozmoszt a zene, és csak kevesen hallhatják megváltó zúgását. A kancsuka suhogása belesüvíti a szférák zenéjébe, szíjat hasít a lélek testéből és jajjá torzítja az énekre csendülő hangot.

Az élet erő. Az élet szín, meleg nap, forró pára és csorduló indulat. De a szenvedés is élet. Borzasztó ellentmondás – ki fejt meg? A zenélő életnek torkán szorongatja a szót a szenvedés telje: a halál. „Halál, hol a tövised?” Itt a halál tövisé, mélyen beleváj a művész szívébe, tépi és szaggatja testét. Nem tud megtisztulni és megbékélni a hitben, mint a damaszkuszi országút apostola, öneki élet és elmúlás, öröme és halálordítás, szeretetmeleg és gyűlölethajszka – ellentmondás marad, mely felett síró lélekkel, összeszorított ajakkal, az örök kérdés kínjától kupolává dagadt homlokkal áll és – dolgozik. A művész több szenvedést, több örömet és több ellentmondást bír elviselni, mert formába tudja önteni, ki tudja vetíteni, ami a kehelyből kiforr és kicsordul.

Furcsa dolog, hogy a leghatalmasabb emberi megnyilvánulás, a művészet, bizonyos emberek számára iparrá tud válni, hogy emberek művészekké lesznek, akik sohasem sejtették emberi voltuk legkínzóbb kérdését. „Művészet és pálya” – mily gúny rejlik e két szó összekapcsolásában! A művésznek mindig megfoghatatlan lesz, hogy miért kényszeríti a kegyetlen társadalom arra, hogy művészetéből pályát kanyarítson. Ha megértené a ma társadalma, hogy a művészet *elvben* más, mint a többi kenyérkereset, hogy a művészet, ha igazán művészet, nem tagtárs, nem adóalany, nem választópolgár, nem aktaszám, nem Tisztelt Úr, nem ügyfél, hanem hatványozottan az, ami én, te ő együttesen vagyunk: emberi?

Hiszem és tudom, hogy a művész viszonya a társadalomhoz változni fog. A kiváltság, melyet az individualista társadalom a művész személyének nyújtott, meg fog szűnni, és a kiváltságban a művész alkotása, a *művészet* fog részesülni. Akkor a kontárnak nem lesz többé érdemes „művészé” lennie, a művész pedig kielégülhet alkotása visszhangjában.

A romantikus művésztípus, ha lehámozzuk róla a külső, regényes mázt, az utolsó száz év művészenek típusa. Derkovits Gyula szomorú prototípusa ennek a művész-

fajtanak, külső-belső sorsát illetően egyaránt. De mily enyhe a régi romantika szenvedése és szenvedélye a felajzott érzések eme háborgása mellett!

Derkovits tájat fest. Csónakokat a csendes vízen, utat, fákat, házakat. Mennyi nyugtalan temperamentum a világ e kis sarkában! A töltés kövén, a tetők szögletén keresztül lüktet a zilált fák, a tükröző víz, a melegen áthullámzó fény rezgése. A gyönyör és szenvedés, a látás és a hallás, a test súlya és a szárnyaló lélek könnyűsége valami furcsa áomlétbe borul. Lázás álom: ez Derkovits művészete.

Cigányok. Nem e földről valók, és mégis: húsuk animálisabb a mi húsunknál, vérük véresebb a mi vérünkénél, sorsuk még torzabb a mi sorsunknál. A cigány groteszk duhajkodása lidéres álomképpé alakul. Részeg tánc, kicsavart tagok lomha-furcsa dobálása, tántorgása, valahol az udvaron, tetők és félreeső ablakok között és valami titokzatos, megfeythetetlen csendmaggal a réveteg szemek mélyén.

Borzasztóbb a meneküések orgiája. Hullámzó fények szakítják meg a sötétet, páni nyugtalanságtól űzött, irtózatba merevedett szemű emberek vetik lomha, dagadó testüket a káosz örvényébe. Az állat, a fa, a föld feszülő súllyal láznak a nirvána ellen, de az ember szaladni tud, menekülni, kétségbeesni, félni, félni.

Túl a féktelen, vad, páni hajtóvadászaton, csendes mozdíthatatlanságba mered a problémák problémája: Élet és Halál. Az ostorcsapás fáj, a suhogó kancsuka sebeket mar. De borzasztó csak a dermedt, vérrel áztatott, vonagló csend, melyben a lét örök kérdései fogamzanak.

Eleven és a jövő fejlődésre nézve termékeny az a művészet, mely valódi lelki tartalmaknak teremt valódi új formát. (És ha ez a forma történetesen valami régi formával korrespondeál, akkor ne utánzásan alapuljon, hanem félig-meddig öntudatlan és akaratlan újrateremtésen.) Nem szenvedett annyit nemzedék, mint Derkovits nemzedéke, nem kínoztatott annyit és nem hányatott parttalan vizeken. Csoda-e, ha lázasabb és torzabb ez a művészet a többinél? Ha igaz művészetről beszélhetünk, úgy forró életigazsága *ennek* van.

Rabinovszky Máriausz: Derkovits Gyula. (KUT, 1927. II. évf. 4-5. sz. 7-10.)

KRITIKÁK A TAMÁS GALÉRIA KIÁLLÍTÁSÁRÓL – 1929

Hiába erőlködnek a prókátorok, nem sikerül a magyar művészet egészséges megifjodását megakadályozniok. A tehetségesek közül még azok is az új kifejezési formák mellé állanak, akik nem járták meg Párizst. Sőt modernségük még eredetibb, mert kevésbé befolyásolja őket a Szajna-parti világváros nemzetközi iskolájának modora. *Derkovits* Gyula is csak távolból szemlélte az átalakulást, ezért stílusa egyénibb, zamatosabb nem egy hasonló ívású, Párizst ismerő kollégájánál. Művészetét valami ős-keleti fantázia hatja át, amiről nem ad számot magának, ösztönösen stilizálja át így a legköznapiabb motívumokat. Teljesen önkényesen jár el a színekkel. Ugyanazon a művén egyik helyen a lokális színeket emeli ki, mellettük a reflexeket hangsúlyozza, vagy pedig egészen önálló, fantasztikus színbe öltöztet egyes részleteket. Egyedül a harmonikus összhatás fontos neki, nem pedig egy elv következetes

keresztülvitele. Néhol apróbb, csendéletszerű hatásokra vágyik, máshol meg nagy dekoratív egyszerűségeket, hatalmas színfoltokat keres. Még érne, tisztulni kell Derkovits művészetének, de máris határozott, egyéni szólam fiatal festészetünk orkeszterében. Meglepő tehetség a fiatal szobrász *Mészáros László* is. Szent naivitással áll a természettel és illő tiszteletadással a megformálendő anyagával, a kifaragandó kővel szemben, melyet sohasem akar annyira megeleveníteni, hogy az elveszítse súlyát, és hogy a beléábrázolt alak elfelejtse rabságának misztikumát. Ebben a kettősségben rejlik művészetének modern archaizmusa, megkötött életenergiája. Néhány feje a régi görög szoborarcok titokzatosságáról regél, aktja, ülő embere pedig a természetlátásnak bátor nyíltságát, részleteken felülemelkedő monumentális érzékét bizonyítja. Mikor jön meg az ilyen tehetségek ideje nálunk is? A kiállítás az Akadémia utca 8. alatt lévő Tamás Galériában látható.

Y. E. [Ybl Ervin]: Derkovits Gyula és Mészáros László kiállítása. (Budapesti Hírlap, 1929. okt. 6. - 19.)

A Tamás Galériában most másodszor látunk egy fiatal szobrászt, *Mészáros Lászlót*, akinél egészségesebb és hatalmasabb tehetség már régen jelentkezett a tehetségekben gazdag magyar művészeti életben. Titokzatos és mély művész, aki szinte gyermekora ellenére érti a tiszteletkeltés varázslatát. Minden munkájából sugárik a mély érzés, az előkelő részvét, a gyengéd szánalom minden emberi létezés iránt. És ha néha eszünkbe is juttatja Meunier-t vagy az ősi népek szobrászatát, semmi esetre sem úgy, ahogy az utáncók emlékeztetnek utánczott példaképeikre. „Mongol tavasz” című aktja mesteri harmóniája a szépség és ifjúság kifejezésének, s vörös kőből faragott fejét nézve megdöbbenünk a csodálatos száj fájdalmas vonásától. Milyen szomorú monológot mondanának ezek az ajkak, ha szóra nyílhatnának.

Ennek a remek tehetségnek méltó párja a kiállítás festője, *Derkovits Gyula*. A színeknek ez a tiszta költészete elbűvöl. Semmi mocsok a festékjében és a fantáziáján. Az érintetlen, hamvas álmok szép világa és izgalmas érdekessége a vásznan. A valóság szépségeinek szebb átköltése igazi művészet. Ritkán láthatjuk ilyen egybeforrottnak a festéket, az ecsetet és a művész lelkét. *Derkovits Gyula* modernsége már túl van a krízisen és a művészete éppoly átlátszó és érthető, mint a természet többi szépsége.

(ks.) [Kemény Simon]: Egy festő s egy szobrász. (Az Est, 1929. okt. 6. - 4.)

Derkovits Gyula képei, Mészáros László szobrai a Tamás-galériában. A korán induló szezon váratlanul nagy művészi szenzációval szolgál. Csendben, az előző évi értékes munka sikerét elmélyítő tevékenységgel fogott hozzá a Modern Kiállítás-szervező Bizottság ez évi tárlatprogramjához, s íme már a második tárlaton kirobban egy festőzséni és egy szobrász-tehetség.

Derkovits Gyula modern festő a szó legnemesebb értelmében, s ő is, mint minden haladó irányban dolgozó művész, a kifejezés új útjait keresi. Nála a fény és a szín egymásra hatásában megjelenő képképződés, ennek megérezkítése, művészi formanyelven való kifejezése a probléma, tehát ugyanaz, amit a haladó művészi irányok túlnyomó többsége boncolgat. Ebben az irányban nem egy művész alkotott már egyetemes elismerésre méltót, de olyan tökélyel, mint ahogyan ez *Derkovits* Gyulánál jelentkezett, eddig példa nélkül állt. Húszegynéhány képe mind ebben a problémában fogant, figurát, tájat, csendéletet, kompozíciót látunk, tehát naturát, amelyről *Derkovits* mondanivalóit a fényben és színben feloldott forma meglepő ábrázolással adja elő. A hármas számú képe, a „Hajnal” című vászon olyan bravúrral, olyan tökéletességgel, annyi ékesszólással tör elő, hogy ez a kép egymagában zseniális magaslatra emeli a művészt. Ugyanilyen érték az 1. számú hangulata s figurában még a 23. számú aktja emelkedik ki befejezettségével a külön-külön egyenlően gondosan kiválasztott anyagból.

A galéria helyet adott *Mészáros* László szobrainak is. Ez a fiatal művész a megállapodott korú művészek fenséges nyugalmaát mutatja, olyan kiforrott formaérzéssel, amilyenre még a gazdag új magyar szobrász-anyagban is kevés példát találunk. *Mészáros* ezzel a lefékezett természettel, ezzel a mozdulatlan-ábrázolással, annak ellenére, hogy formaábrázolása a legmodernebb irányokkal rokon, szinte konzervatívnek tűnik föl. Ülő férfiszobra monumentálisan hat s ez a második sorozat igazolja azt a kitűnő véleményt, amit róla már első ízben alkottunk.

(*Esti Kurir*, 1929. okt. 6. - 6.)

A *Modern Kiállítást Szervező Bizottság* tavalyi szezójának talán legszebb eseménye volt egy fiatal szobrász munkáinak bemutatása. Kevesen vannak a jó magyar szobrászok, kétszeresen örültünk ennek az új nagyszerű tehetségnek. És örömünk csak fokozódik, mikor most az új szezón elején újra bemutatják a Tamás Galériában ennek a szinte gyerekembernek a nyáron át készült új munkáit.

A kis kiállító-teremben, a bejáratnál szemben van egy életnagyságú szobor. fiatal munkás. Ez az egyetlen szobor biztos ígéret arra, hogy ez a fiatal művész megteremtheti az igazi, régen várt monumentális magyar szobrászatot. Lenyűgöző a nyugalma ennek a férfiszobornak, kikívánczozik innen a terekre vagy egy gyár elé, mint a munka fenséges szimbóluma.

Van egy nagy női aktja vörös müköbe öntve, az egyiptomi szobrászat egyszerűsége és ereje mérhető hozzá. És a többi szobra is mind, női fejei, fiú aktja, a legtisztább érzés, monumentalitás, egyszerűség és hatalmas erő. Tessék jól megjegyezni ennek a fiatal szobrásznak a nevét, *Mészáros* Lászlónak hívják, nagyon sokat fogunk még róla hallani. Állam, főváros, tessék munkát adni ennek a művésznek, akit csak a nagy feladatok vonzanak, és aki méltó arra, hogy szobrai díszítsék a házakat és a tereket. Adjanak alkalmat neki, hogy tehetsége egészen kifejlődhessen.

A kiállítás festője *Derkovits Gyula*. Vagy két évtizede a legjobban hangzó nevek egyike a modern magyar művészek között, és most ezen a kiállításon csodálatos gazdag érettségben látjuk művészetét. Vérbeli expresszionista festő, akinek formáiban és színeiben mély tüzek égnek, lázas belső feszültség vetődik ki minden képe síkjára. Most feloldódott motívumainak romantikus zsúfoltsága, a belső tűz, feszültség megmarad, de tisztább és egyszerűbb lett és még sokkal közvetlenebb.

Többet ad ez az egy terem, mint a Múcsarnok őszi kiállítása, annak mind a tizenhárom terme. [...]

(*m-i*) [*Mihályfi Ernő*]: *Két kiállítás.* (Magyarország, 1929. okt. 6. - 2.)

A Tamás Galéria XII. kiállításával megszerezte azt a jogot, hogy az új utakat kereső fiatal művészek pártfogó intézményének tekintsük. A vasárnap megnyíló kiállításon *Derkovits Gyula* és *Mészáros László* mutatják be tehetségük legújabb termését. *Derkovits Gyula* festő is túl van már az első keresések lázas nyugtalanságán. Csendes, küzdelmes évek emésztő, de tisztító válságán keresztül érkezett el művészetete teljességéhez. Tragikus színezetű egyénisége a formák és a rajz dinamikus túlfeszítettségében keresett levezetést, fojtott, komor színei alatt felvérzett a keserűség és a fájdalom. Azután a természet örök törvényei szerint felengedett a kéreg, megtalálta a kevésbé könyörtelen szépségeket. Ezek a képek fokozatos fejlődésének bizonyosságai. Látási köre kibővült, a drámai akcentusok mellett a tiszta festői líra is megszólal már a képein. Legújabb termése – ha szabad így jellemezni – festőibb festészetet jelent és a pszichológiai elemek csökkenésével gazdagodott festői tartalomban. A „Hajnal” című képe könnyed és mégis mély zengésű a színorkeszterével, a „Halászos”, a „Baromfivásár” is vakítóan izzó, de keményen együtt tartott színeivel, a „Halászélet”, az „Erdő”, a „Táj” férfias lírájával legjobb darabjai legújabb oeuvre-jének. Művészi problémái érettek, kifejezőmódja biztos, mondanivalói őszinték és ezért elhíthető erejük. *Derkovits Gyula* ezzel a kiállítással az elsők közé került.

A másik kiállító művész *Mészáros László* huszonkét éves szobrász nehéz feladatra vállalkozott ezzel a demonstrációval. Első kiállítása meghökkentő meglepetés volt: fiatal ember még alig hozott a szobrászat nehéz és lassan érő formanyelvén ilyen kész alkotásokat, mint amilyenekkel *Mészáros László* adta le a névjegyét a művészvilágban. A sokáig visszhangzó első siker után a felfokozott várakozás hidrájával kellett megküzdenie, itt kellett újból és visszaható erővel bizonyítania, hogy nem a természet szeszélye inspirálta néhány remek alkotásra, hanem az őstehetség szólalt meg benne az állandóság jellegével. *Mészáros* állja a próbát: ez a második szoborkollekció nem jó, hanem még érettebb, jobb, mint az első. Minden szobra bámulatosan friss és szinte leplezi az anyaggal folytatott küzdelmet. Valami Rodin-i impresszionizmus játszik a tömör formák felületén, de a felfogásban félreismerhetetlen jelei vannak az egyiptomi szobrok monumentalitásra törekvő egyszerűségének, anélkül azonban, hogy szögletességükkel megmerevítenék a modellálás könnyed üdeségét. A „Mongol tavasz” című szobor is orientális elemekre utal, mert

az egyszerű mongol leányfigura már a tökéletesség határait súrolja. A 31. számú ülő gipsz-szobor bámulatos egyszerűségével és kitűnő térmegoldásával, egyensúlyban tartott formáival ércbe kívánczó alkotás. Mészáros László, a fiatal magyar szobrász-nemzedék egyik legnagyobb ígérete, akinek nevével még nagyon sokszor kell találkozunk.

Márjás Viktor: Derkovits Gyula és Mészáros László kiállítása a Tamás-galériában. (Nemzeti Ujság, 1929. okt. 6. - 21.)

A Tamás-galéria grafikai kiállítását *Derkovits Gyula* kollekcója váltotta fel. A kissé romantikus és erősen programatikus kompozíciók után *Derkovits* is azokhoz a problémákhoz fordult, melyek a modern magyar festészetet ma szinte kizárólagosan foglalkoztatják: a tiszta, naturalisztikus expresszionizmus problémáihoz. Ezen belül azonban képei a mai festészet egyetlen mesterével sem mutatnak rokonságot, teljesen más, mint ez irány jellegzetes képviselői. Mai munkáin főleg a színharmóniák problémája foglalkoztatja, s ebből a szempontból képei két csoportra oszthatók. Egyeseken világos, hideg skálával kísérletezik s kék, zöldeskék és kékeszöldből építi fel képeit. Másutt barnát, rozsdavöröst és *aranyat* használ s ezekkel és a kép deszkájának szín gyanánt használt vörösbarnájával egészen rafinált harmóniákat hoz létre. Képei közül különösen „Halászok”-ját, a „Halászélet”-ét, „Pihenő nő”-jét kell kiemelni, ezek teljesen komplett alkotások, színben, kompozícióban egyaránt.

A kiállítás szobrásza, *Mészáros László*, műveinek második sorozatát mutatja be. Tavaly statikus problémák mellett még túlerősen foglalkoztatta a felület struktúrájának részletezően objektív visszaadása. Utolsó alkotásai közül azonban „Ülő férfi”-jének masszív zártága és a sommásan megmintázott felülete teljes letisztulást mutatnak. Egész anyagának legkiemelkedőbb darabja azonban a kissé irodalmi ízű „Mongol tavasz” címet viselő női akt, melyet tökéletes statikája, gyönyörűen zárt architektúrája és biztos felületkezelése a modern magyar szobrászat egyik legszebb alkotásává avatnak.

A kiállítás az idei szezon első komoly eseménye.

(-r.) [Péter András]: Derkovits Gyula és Mészáros László kiállítása. (Pesti Napló, 1929. okt. 6. - 16.)

A Tamás Galéria ma megnyílt kiállításának anyagát ez a két művész szolgáltatja. *Derkovits Gyula* diszharmóniás, tépett lelkű, keserű-torzító érdekes művészetét már nemegyszer méltattuk. Most nem kevésbé érdekes új alakulás előtt áll a művész. A világot mintha harmóniásabbnak kezdené látni, jelenségeit tetszetősebbeknek. Mintha gyászos látomásait némi derű kezdené átjárni. Formailag ez a lelki alakulás úgy mutatkozik, hogy *Derkovits* közelebb került a természethez, s hogy az, amit ábrázol, nemcsak önmagának életszerűségét és fájdalmát érezteti, de az ábrázolat alapjául

szolgáló természeti benyomásra is jobban emlékeztet. Új képei, amíg egyrészt kivetkőződőben vannak eredendő sötét tónusukból, másrészt kevésbé bonyolult vonal-szerkezetűek. Ennélfogva áttekinthetőbbek. Az ember ráismer bennök arra, ami az ábrázolás tárgya. Lehet, hogy emiatt talán kevésbé „modernnek” új képei, de nem kevésbé érdekesek. Ezen az úton, azt hisszük, értékes eredmények várnak a művészre.

Mészáros László a másik kiállító, szobrász, mégpedig egészen fiatal. De művészete éppenséggel nem fiatalos, vagyis a megvalósításban kezdetleges. A jövő kitűnő szobrásza érzik műveiben. Már is fejlett a plasztikai képessége és a kompozíció iránt is jó érzéket mutat. Legjobb példa erre jól megkonstruált ülő férfialakja. Kőszobrait maga faragta, mégpedig – mint tőle tudjuk – előzetes megmintázás nélkül, a modell után egyenest a kőbe. Meg is van szobrainak az a hamisítatlan kő-karaktere, amit nem lehet mesterséges eszközökkel földidézni. Csak a szoborpályázatokon való részvételtől őrizze meg a gondviselés. Művészetünk magasban trónoló pártfogói azt hiszik, hogy nyilvános pályázatok kiírásával segítenek a művészetben és gyakorlóin. Pedig az eredmény majdnem kivétel nélkül egy-egy rossz szobor, és tömérdek szobrásznak – nem egy tehetségesnek is – az elvérése.

(e. a.) [Elek Artúr]: *Derkovits Gyula és Mészáros László.* (Ujság, 1929. okt. 6. – 23.)

Az elmúlt szezón során a Tamás-galéria egyik kiállításán feltűnt egy fiatal szobrász. Tavaly még csak azt írtuk róla, ezt a nevet, *Mészáros László*, meg kell jegyeznünk magunknak – ma már bátran leírhatjuk, hogy ez a húsz évét is csak alig betöltött fiatalember az az eljövendő szobrászművész, akire évtizedek óta hasztalan vár a magyar képzőművészet. Mert ez a fiatalember szobrász, ennek a fogalomnak abszolút értelmében. És azonfelül, hogy szobrász, még csak egy: művész. *Mészáros László* szobrász, mert minden jelenség – test vagy mozdulat – azzal a monumentalitással formálódik ki benne és rajta át a kőben vagy bronzban, amely a legmulandóbb és legemberibb jelenséget is örök, sőt emberfeletti szimbólummá emeli. Egy pihenő munkáslegény szobrára gondolok itt különösen és a „Mongol tavasz” című női aktra – a művésznek a forma, a gondolat és az anyag iránt érzett áhítata valami olyan komoly és átszellemült nyugalommal ömlik el ezeken a szobrokon, hogy bennünk is ugyanennek az áhítatnak kell visszhangozni. A Tamás-galéria kiállításának másik szereplője, *Derkovits Gyula*, az önkeresés és önsanyargatás után elérkezett a művészi érettség tisztult és leszűrődött magaslataira. Színeinek ma friss és életteltjes zamata van, amint mondanivalói is mentesek attól az elvontságtól, amely néha már modorossággal fenyegette. Különösen „Hajnal”, „Szőlős csendélet”, „Erdő”, „Halászok”, „Önarckép” és „Alvó nő” című munkái azok, amelyek láttára fellélegzik az ember: íme, lehet mai és jó festészetet adni Párizs nélkül is. Ez a kiállítás azonban Párizsban is feltűnést keltene. Vajon meglátják-e itthon?

(f. j.) [Fóthy János]: *Mészáros László és Derkovits Gyula kiállítása.* (Pesti Hírlap, 1929. okt. 8. – 11.)

Derkovits Gyula és Mészáros László kiállítása. Egy negyvenéves festő és egy huszonnégy éves szobrász gyűjteményét szemlélhetjük a Tamás-galéria tegnap megnyílt kiállításán. A negyvenéves festő *Derkovits* ugyanolyan izgalommal és fiatalossággal laborál munkáin, mint a huszonnégy éves szobrász, *Mészáros*. Természetesen átfogóbb, gazdagabb a mondanivalókban. Vibráló fantáziájú, ideges egyéniség, aki azonban lassan levetkőzi előző állomásainak itt-ott jelentkező bizonytalanságát, s már jól összefogott, tisztahatású képeket fest. Sok drámai és tragikus erő van szemléletében. Néhány munkája abszolút értékű nyereség, azok a képei azonban, amelyek túl sokat és túl teoretikusan akar összefoglalni, nem sikerülnek, nem fejezik ki maradék nélkül mondanivalóit. A szobrász fiatalsága ellenére teljesen kiegyensúlyozott egyéniség. Nagy vonalak és jó statikával elrendezett nagy tömegek érdeklik. Ezekből finom, kultúrás hangulatokat hoz ki. Törekednie kell a formák határozottabb kifejezésére, mert mai előadásmódjával később könnyen csődbe kerülhet.

(Uj Nemzedék, 1929. okt. 8. - 9.)

A legmodernebb problémák művészeinek kiállító-helyisége ez az Akadémia utcában. Azoké a művészeké, akik a hivatalos tárlatokon és egyéb kollektciókban nemigen szoktak szerepelni, részben, mert ők maguk nem kívánkoznak oda, részben, mert javarészt oktalanul, de nem nagyon invitálják őket. Egész bizonyos, hogy nem mindig illenének bele egy-egy olyan kiállításba, amelynek anyaga nem is a közvetlen tegnappal záródik le. Ezért jó és helyes, hogy megvan ez a külön fészük, ahol érdeklődő közönségük mindig rájuk talál. Az idejű kiállító művész *Derkovits Gyula*, ismét komoly és nem érdektelen továbbfejlődés eredményeit hozta kollektív kiállításra. A fejlődés útja érdekes és együtt halad, ha egyéni eszközökkel is, a legtöbb olyan új törekvésű művésszel, akik pályájukat majdnem teljesen az absztrakciók világában kezdték és fokozatos evolúcióban, egyre konkrétabbak lettek. Ezen az úton halad *Derkovits* is erős valóságkeresés felé, jó festői eszközökkel. Képei közül néhány figurális stúdium és tájkép már ezen a téren jelentős eredmény. Szobrásztársa, *Mészáros László*, kétségtelen hajlandósággal nyugalmas tömegek monumentalitása felé, most másodszor jelenik meg jó kvalitásokkal és jó ígéretekkel. Erőteljes mintázású férfifeje, tiszta elrendezésű női aktja és a súlyos tömegek között könnyűnek ható fiatal lányfeje eszközökben is kifogástalan biztonságról beszél.

(bl.) [*Bálint Lajos*]: *Tamás-galéria.* (Magyar Hirlap, 1929. okt. 9. - 8.)

Az Akadémia utcai Képszalon új szezonját ismét a legújabb törekvésű művészek szolgálatába állította. Előbb egy vegyes grafikai sorozatot mutatott be, most pedig egy festő és egy szobrász kaptak helyet szalonjában. A festő *Derkovits Gyula*, már jó néhány esztendő óta kiállító művész s indulása tulajdonképpen az expresszió körül kezdődött. Azóta minden újabb kiállításán eltávolodást mutat ettől a kezdettől

és egyre közelebb kerül az érdekes és komoly természetszemlélethez. Mostani képei, különösen a „Baromfivásár”, egy kettős portré s egy érdekes tájkép tárgyban és felfogásban is az új realizmus értékei.

A szobrász Mészáros László, a legfiatalabbak közül való. A nyugodt formák és tömegek érdeklik sok tehetséggel. Egy férfi feje, fiú aktja s egy kis félreliefje a legjobb.

(*Gy. T.*): *Tamás Galéria*. (8 Órai Ujság, 1929. okt. 9. - 2.)

Két év előtt új nevet vetett fel a KUT kiállítása: Mészáros Lászlóét, az akkor huszonkét éves szobrászét. Azok közé tartozik, akiknek a művészet nemcsak pályájuk, de életemük egyben, determinált életútjuk. Az Iparművészeti Iskolába járt, kihasználva minden lehetőséget, mely technikája fejlesztését szolgálhatta. Megtanulta a véső és kalapács fogásait és - lépcsőfaragáson és díszítőmunkán kezdve - kőben tanult meg gondolkodni. Ez a nagyszerű mesterségbeli alap óriási előnyt biztosít számára főiskolai kollégáival szemben, még ott is, ahol műkőben vagy gipszben készül a szobor. Minden egyebet ősi művésztermészetének köszönhet. Már említettem ehelyütt egyszer benső rokonságát Medgyessy művészetével. Ez a rokonság azóta, ha lehet, még mélyült. Közös bennük a robusztus erő, melyet inkább szemérmesen takargatnak, semmint fitogtatnak; közös: érzékük a forma hajlása, fanyarédes átmenetei iránt; közös összefoglaló látásuk, az egyszerű, tömönyszerű monumentalitás; közös végül is kettejükben az archaizmusok szeretete. Művészetük paraszti férfiassága ritka árnyalatlátással és árnyalatgyöngédséggel itatódik át.

Mészáros most kiállított szobrai közül három új alkotás. Egy női fej, melynek görögös archaizálása igen sikerült, de éppen azért kevésbé érdekes. Jóval jelentősebb természetes nagyságú ülő férfialakja, a maga egészséges, póztalan hetykeségével, nagyszerű formaegyensúlyával, szilárd tömbös zártságával és részletgazdag összefoglaltságával. Másik jelentős munkája a kariatidszerű női akt, súlyos, telt idomú, primitív mosolyú, zömök test; viruló formaélet; nyugodalmasan feszült, egészséges plasztikájú szobor - éppenséggel nem más mint szobor. (Csak a lábfő megoldása kifogásolható, mert absztraktabb, idegen stíluséleletet visz a plasztikába.)

Derkovits Gyula a magyar expresszionizmus kiváló alakjai közé tartozik. Lázás álomlátónak, nyugtalan, űzött, fojtott léleknek ismertük. Borongó, mélyen ragyogó, köddel tompított színekben vont a ideges, zilált ecsetvonásait a papíron vagy vásznon; néha fakó színekben lüktetett komor lehangoaltsága néha izgatott kedélye torz éjszakai víziókat vetített ki. A heroikus szenvedők csapatába tartozott Derkovits Gyula, tele vággyal harmonikus szépség után, mely néha egy-egy meseszerűen sötétlila aktban tör magának utat.

Most, alig fél éve, Derkovits művészete megváltozott. Olyan derű költözött belé, mely szinte megváltó szózatnak tűnik a lázongó szenvedések után. Különösen Berény festészete és Gauguiné az, mely úgy látszik, kiutat mutat neki tépettségéből. Nyári képei között akad bodorvonalú hangulatos, tompaszínű erdőtáj, mely még

közel áll a régi szemlélethez. Aztán van egy pár széles szín- s fényvázlata, melyek szellemesek s majdnem könnyedek. Végül vannak aktjai, virágszínű enteriőrben, síkba vetített perspektívával, nyugodalmas zárt sziluettekkel. Új színek vonulnak be: olívbarna, málnapiros, fűzöld-barbár idilli hangulatok. A feszültség engedett s a szépség utáni vágy gátlásait levetve érvényesül.

Rabinovszky Máriusz: Derkovits képei és Mészáros szobrai a Tamás galériában. (Nyugat, 1929. okt. 16. XXII. évf. 20. sz. 502-503.)

Egy festő és egy szobrász a Tamás Galériában. A festőt Derkovits Gyulának hívják, már nem fiatal ember, 40 éves; sápadt, beteg, ha beszél, alig hallod a hangját. Csak a homloka él. Úgy néz ki, mint egy költő. Az is. Képei olyanok, mint a versszakaszok; összetartozók, egymásba ölelkezők. Az egész gyűjtemény voltaképp egy kerek, szívhez csorduló szín pompás költemény. Gauguin s a Távolság szelleme lebeg e piktúra fölött. Csupa miszticizmus, bódító és illatos, mint a mákony. Programtalan piktúra, ami benne korszerű, a művész egyéniségéből fakadó: mélyen és őszintén igaz. A progresszív művészetnek egyik legegységesebb és legkésőbb festőjét üdvözljük Derkovits Gyulában. A szobrász: Mészáros László, 24 éves, olyan, mint egy fiatal olasz. Szénfekete szemei égnek, van benne valami egy fiatal tornászból és - Ady-ból. A szobrai is ilyenek. Csupa parázsló erő a monumentalitás nyugalmára csendesítve. A „Mongol tavasz” olyan, mint egy egyiptomi bálvány. Két művész, két gyönyörű beteljesülés. Mai hangok, egyéni hangok. A kis Tamás Galéria ezzel a kiállítással Párizs jobb galériáinak színvonalára emelkedett.

b. j. [Bálint Jenő]: Két művész. (A Reggel, 1929. okt. 7. - 11.)